

До спеціалізованої вченої ради
ДФ 70.895.061 у Хмельницькому
університеті управління та права імені
Леоніда Юзькова

РЕЦЕНЗІЯ

кандидатки юридичних наук, доцентки Нікіфорової Т.І. на дисертацію
Смірнкової Ірини Сергіївни на тему «Кримінальна відповідальність за
порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної,
регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими
ознаками за законодавством України та держав Європейського Союзу», подану
на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право

Ступінь актуальності теми дисертації. Кримінально-правова охорона
рівноправності громадян є актуальною темою, особливо в умовах воєнного
стану, коли рівень напруження в суспільстві зростає. Питанням боротьби з
дискримінацією приділяється все більше уваги на міжнародному рівні. За
останні двадцять п'ять років на рівні різних міжнародних організацій було
прийнято значну кількість рішень, спрямованих на боротьбу з дискримінацією
та злочинами на ґрунті ненависті (наприклад, рішення Ради міністрів ОБСЄ №
12/04 «Толерантність і недискримінація» 7 грудня 2004 року; рішенні Ради
міністрів ОБСЄ № 9/09 «Боротьба зі злочинами на ґрунті ненависті» від
02.12.2009 р., та інші, Загальнополітична рекомендація Європейської комісії
проти расизму та нетерпимості №7 від 13 грудня 2002 року, Рекомендації
CM/Rec(2022)16 Комітету Міністрів державам-членам щодо боротьби з
ворожнечою від 20 травня 2022 року та інші). Відповідні кроки щодо боротьби
з дискримінацією було здійснено також на рівні національного законодавства, в
тому числі й кримінального. Не залишилась поза увагою й ст. 161 КК, яка
встановлює кримінальну відповідальність за порушення рівноправності
громадян. З часу прийняття КК стаття зазнавала змін чотири рази. Значна
кількість пропозицій щодо змін до цієї статті так і залишилась на рівні
законопроектів (наприклад, №3316, №3316-1, №3316-2, №5110, №5488). Тому
дослідження цієї теми та розроблення пропозиції удосконалення нормативного
регулювання кримінального правопорушення, передбаченого ст.. 161 КК та
судової практики застосування відповідної норми є дуже своєчасним.

**Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і
рекомендацій, сформульованих у дисертації.** Дисертанткою обґрунтовано
вибір теми дослідження, правильно визначено об'єкт та предмет.
Запропонована здобувачкою структура дисертації дала змогу проаналізувати
усі аспекти кримінальної відповідальності за порушення рівноправності

громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками за законодавством України та держав Європейського Союзу.

Метою роботи авторка визначила здійснення комплексного аналізу кримінально-правової характеристики відповідальності за порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками за законодавством України та держав ЄС. Для досягнення поставленої мети визначено сім завдань, які відповідають плану дослідження, повністю досягнуті в процесі написання дисертації, що відображено у зроблених висновках та пропозиціях.

В ході дослідження дисертанткою використано загальнофілософські, загальнонаукові та спеціальні методи.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, обумовлена тим, що здобувачка ґрунтовно дослідила законодавчі норми, що регламентують підстави кримінальної відповідальності за відповідні кримінальні правопорушення України та держав-членів ЄС, використала достатню кількість наукових джерел, значну емпіричну базу, а саме звіти Офісу Генерального прокурора про кримінальні правопорушення, передбачені ст. 161 КК України за період 2013-2024 років; показники статистичної звітності Державної судової адміністрації України, результати звітів неурядових організацій, рішення ЄСПЛ, вироки судів, результати соціологічного опитування.

Таким чином, достовірність та обґрунтованість положень, висновків та рекомендацій, отриманих Смірноюю І.С. у дисертаційному дослідженні, забезпечена завдяки використанню достатньої джерельної бази, матеріалів судової практики та статистичних даних, правильному поєднанню методів наукового пошуку.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, повнота їх викладу у наукових публікаціях.

Рецензована робота є комплексним науковим дослідженням теоретико-прикладних проблем та характеристики кримінальної відповідальності за порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками за законодавством України та держав ЄС.

Здобувачкою проаналізовано значний обсяг кримінального законодавства держав-членів ЄС в частині регулювання кримінальної відповідальності за порушення рівноправності громадян з виокремленням елементів та ознак складу кримінального правопорушення, і що найцінніше зроблено висновки та обґрунтовано пропозиції щодо запозичення позитивного досвіду до законодавства України.

У межах здійсненого дослідження отримано результати, що мають наукову новизну. Зокрема, слід відзначити пропозиції авторки щодо доповнення ч. 2 ст. 161 КК новим способом вчинення кримінального правопорушення «публічно», який свідчить про значене підвищення суспільної небезпечності відповідного діяння та можливості втягнення у протиправну діяльність невизначеного кола осіб (с. 147), а також внесення до КК нового спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 161 (с. 225).

Доцільною та ретельно обґрунтованою є позиція авторки щодо збереження відкритого переліку «захищених ознак» в ч. 1 ст. 161 КК, що відповідає ст. 24 Конституції України (с. 139), а також пропозиція розмежувати види насильства в ч. 2 і ч. 3 ст. 161 КК (с.с. 177-179).

Не можна не відзначити також дуже слушну пропозицію внесення змін до КК України щодо застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб за порушення рівноправності громадян, зокрема вчиненого за сприяння, організованого, фінансованого, підбурюваного такою юридичною особою або вчиненого фізичною особою на користь, з відома чи в інтересах юридичної особи (с.с. 157-163).

Найпозитивнішим у роботі є те, що усі висновки та рекомендації автором викладено у вигляді законопроекту, розміщеного в Додатку Е (с.с. 288-289), є науково обґрунтованими та заслуговують на увагу законодавця.

Основні теоретичні положення, висновки і практичні результати, отримані в процесі роботи над дисертацією Смірної С.І. опубліковано в 3 наукових статтях у фахових наукових виданнях України, 1 науковій статті в іноземному виданні, а також 12 тезах доповідей на науково-практичних конференціях, що відповідає вимогам, передбаченим постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 року № 44.

Основні положення дисертації, що виносяться на захист, у достатньому обсязі відображені в анотації до дисертації, зміст якої відповідає встановленим вимогам. Текст дисертації викладено у науковому стилі, літературною державною мовою.

Оцінка відсутності / наявності порушення академічної доброчесності. Аналіз наукових положень, позицій інших науковців у дисертації містить посилання на відповідні джерела. Порушень академічної доброчесності у тексті дисертації не виявлено.

Оформлення дисертації здійснене відповідно до вимог, передбачених наказом МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40, і не викликає зауважень.

Попри позитивну оцінку дисертаційного дослідження, воно, як і будь-яка праця, не позбавлене певних недоліків, суперечливих або таких, що потребують додаткової аргументації, положень.

По-перше, не дивлячись на безумовно позитивний аналіз кримінального законодавства держав-членів ЄС, робота дещо загромождена цитуванням відповідних законодавчих норм, що ускладнює читання та сприйняття роботи. Більш доцільним було б згрупування, узагальнення тих чи інших положень різних кримінальних законів, а пряме цитування наводити лише тих положень, які автор пропонує запозичити.

По-друге, авторка підтримує відкритий перелік «захищених ознак», проте разом з тим пропонує розширити цей перелік за рахунок таких ознак як «підозри або наявності у особи ВІЛ-інфекції/СНІДу», сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, віку», обґрунтовуючи поширеністю дискримінації за такими ознаками. Проте висновок робиться на основі звітів громадських організацій, повідомленням ЗМІ, які не завжди можна визнати об'єктивними та поза увагою можуть залишатися інші ознаки, які не є такими «популярними» (с.с. 141-144). Формулювання відкритого переліку «захищених ознак», видається, має відповідати статті 24 Конституції України. А оскільки цей перелік є відкритим, то особа може бути захищена й за іншими ознаками.

По-третє, пропозиція доповнити перелік «захищених ознак» такими ознаками як «сексуальна орієнтація та гендерна ідентичність» відповідає викликам сучасності, проте є дуже дискусійною, зважаючи на негативну європейську практику порушення права на свободу вираження думок і переконань та свободу віросповідання, а також відсутності як в Європі так і в Україні розмежування понять «гомофобія» та «гомонегативізм», у зв'язку з чим висловлювання останніх поглядів тлумачиться як дискримінація за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності (<http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/323978>).

По-четверте, загалом слухна пропозиція доповнити ст. 161 КК спеціальним видом звільнення від кримінальної відповідальності нажаль є недостатньо обґрунтованою авторкою в тексті роботи.

Висловлені зауваження мають дискусійний або рекомендаційний характер та жодним чином не применшують загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Висновки:

1. Дисертація Смірної Ірини Сергіївни на тему «Кримінальна відповідальність за порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками за законодавством України та держав Європейського Союзу», є завершеною науковою працею, в якій отримані нові науково

обґрунтовані результати, що у своїй сукупності мають значення для розвитку доктрини кримінального права та правозастосовної практики.

2. Дисертація Смірної І.С. виконана і оформлена відповідно до вимог, передбачених Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), відповідає пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

3. Здобувачка Смірнова Ірина Сергіївна за умови успішного захисту заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Рецензент

**доцентка кафедри кримінального
права та процесу Хмельницького
університету управління та права
імені Леоніда Юзькова,
кандидатка юридичних наук, доцентка**

Тетяна НІКІФОРОВА